

NA VEIMATAQALI LEQA TUBUKOSO.

E levu sara na leqa e rawa ni yaco ena i wase ni vanua ena Pasifika me vaka:

Cagilaba (CYCLONES)

Cagilaba oya na kena vakilai na draki suasua ka lako vata kei na cowiri ni o, na cagi kei na kurukuru. E dau yaco vakalevu na veika oqo ena Pasifika me vaka ni katakata na waitui ka dau veivuke na katakata ni cagi oqo me vakavurea e dua na cagilaba. E dau rawa ni vakavuna e levu na vakacaca na cagilaba. E duidui tu na i vakatagedegede kei na kaukauwa ni cagilaba e dau liwa ka vakilai ena vakacaca e vakayacora ena noda i teitei, na veivale kei na i vakarau ni kaukauwa ni ua.

Vula ni cagilaba:

E dodonu mo na dau vakarorogo matua ki na itukutuku ni draki ena vula i cagilaba baleta ni mataqali tukutuku vakaoqo ena rawa me na veivuke ena kena maroro ni nomu vuvale kei na bisinisi.

VAKATAGEDEGEDE NI CAGILABA

Cagi tataba e tiko ena 63 - 125 na kilomita dua na aua

Vakacacana eso na i teitei kei na vunika.

Kaukauwa ni cagi e tiko ena 125 - 164 na kilomita dua na aua.

Vakacacani eso na i vakatakilakila e gaunisala kei na vunika. Vakacacani vakalevu talega nai teitei. Rawa ni boko na livaliva.

Kaukauwa ni cagi e tiko ena 164 - 224 na kilomita dua na aua.

Rawa ni cavouraka na doka ni vale ka vakacacana na veivale. Rawa ni boko ni livaliva.

Kaukauwa ni cagi e tiko ena 225 - 279 na kilomita dua na aua

Vakacacani ka cavouraki na doka ni vale kei na veivale. Vukataki ni benu kei na iyaya eso ka rawa ni veivakamavoataki. Boko na livaliva.

Kaukauwa ni cagi ka sivia e 280 na kilomita dua na aua.

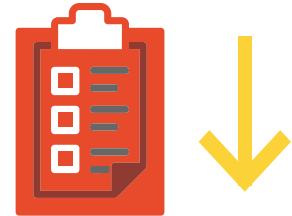
Vakarerevaki sara ka vakavuna na vakarara raraba.

KONI KILA...

1 mai na 4 na bisinisi ena sega tale ni qai tomama na nona veiqaravi ni oti e dua na leqa tubu koso.¹

E dua na sala e na rawa ni vukea na nomu bisinisi ena gauna ni leqa tubukoso.

Tauyavutaka e dua na nomu i tuvatuva (Business Continuity Plan) ka vakamura sara.

Kevaka e sebera ni tiko e dua na nomu i tuvatuva (BCP) se ko ni via kila na i tuvatuva cava e vakaraitaki tiko oqo, ni qai raica ga ena mona livaliva ka tiko kina e 12 na i kalawa mo na vakayacora ena loma ni 12 na miniti!

Sikova na pipsso.org.fj/stayopen

**VAKALAILAITAKA NA LEQA,
TU VAKARAU,
VAKACOKOTAKI IKO TOTOLU
MAI NA LEQA KO SOTAVA.**

KURI NI TUKUTUKU

ME DAU TU VAKARAU NA NOMU BISINISI.

PIPSO.ORG.FJ/STAYOPEN

NA SISI NI QELE

Na sisi ni qele oya na kena sisi mai na qele ena dua na baba. E rawa ni vakavuna talega na sisi ni qele oya ni nodra sisi mai na veivatu lelevu kei na qele ka rawa ni buluta na i tikotiko. E rawa ni vakavuna na sisi ni qele na uneune, na kacabote ni volokano (volcanic eruptions), na kena sega ni dei na qele, na wai ka rawa ni vakavu leqa.

NA UALOKA

Na ualoka oya na kena tubu veitaravi ni ua lelevu mai waitui ka vu mai ena uneune, se na kacabote ni volokano (volcanic eruption), na sisi ni qele se na vatu ka rawa ni vakacacana na veika ka rawa talega ni kauta tani na bula.

Na ivakatakilakila ga o rawa ni kila kina ni sa vakarau cabe na ualoka oya na kena yavavala na vanua ko tiko kina mai na uneune, ia kevaka ko tiko voleka e matasawa, ko na raica ni vaka me mamaca ka suka lesu na ua ki waitui levu.

Kevaka e sa yaco oqo, na kena gauna totolo mo dro ki na dua na vanua se delana cecere. Mo na qai vakarogoca tiko na i vakasala ni veivueti mai vei ira na kena tabana.

KAMA NI TABVALE KEI NA VEIVALE

Na kama e rawa ni da vakavuna ga na tamata se mai na kena lidi na yaseyase.

E dodonu mo ni kila ni kama e dau tete totolo ka kaburaka mai na kasi gaga ka rawa ni vakavuleqa. Ena loma ga ni tolusagavulu na sekodi mai na kena ni tekivu e dua na yameyame lailai, ia na kena oya e na loma ni rua na miniti e sa na rawa ni vakavuleqa. Ena sega tale na gauna mo na maroroya mai kina na nomu i yaya maroroi se mo qirita e dua, e sa tikoga na gauna ga mo na sasagataka kina na nomu bula.

Mo na qasi sara e ra, ka mo kakua ni ceguva e dua na kubou ka saga mo na dro ki na dua na katuba e voleka duadua, rawa ni vo ga vei iko e vica na sekodi mo na sasaga dro kina.

NA WALUVU

Ni sotavi na waluvu, oya na kena dau luvuci yani na veivanua mamaca ena wai. Me vaka ni da dau sotava vakalevu ena Pasifika na cagilaba, ka sotavi na taubi ni uca ka vakavuna me luvu na uciwai kei na tikotiko ena veitaoni, na mataqali leqa e dodonu me da na qaqarauni tu ga kina. Na waluvu e rawa ni vakacacana na i vola tukutuku ni nomu bisinisi, na i yaya ni veiqaravi kei na veika ko taukena.

UA GUNU

Na ua gunu e dau yaco ni dau tubu vakasauri na ua mai waitui baleta na kaukauwa ni cagi tataba e da dau sotava, ka rawa ni vakavuna na leqa ki na bula ni tamata, na veika eda taukena, na gaunisala kei na i kawakawa vei ira era vakaitikotiko ena bati ni baravi. E sega ni tautauvata kei na ua loka, ia e laurai ni rawa ni dau luvuca mai na vanua mamaca na ua lelevu, ka rawa ni vakaleqa na vanua i drodro kei na veika e taukeni.

UNEUNE

E dau yaco na uneune ena kena kacabote mai dela ni vuravura ena vuku ni katakata ka vure mai ena loma ni qele sara e ra.

E levu tale na ka ni veivakaleqai e rawa ni yaco ka vakavuna na uneune ka rawa ni vakavuleqa kei na vakacaca ki na veika eda taukena ka rawa ni vakayali talega na bula.

E dua na ka bibi mo nanuma oya ni kevaka e sa sivia e dua na miniti na nomu vakila na uneune ni yaco tiko ka dredre na nomu tucake ena gauna e yaco tiko kina, E DODONU mo na gole ki na dua na vanua cecere baleta ni sa rawa ni sa i vakatakilakila ni sa gole mai e dua na 'tsunami'.

KACABOTE NI VOLOKANO

Na kena kacabote na volokano e vu mai na katakata ni kasi kei na vatu katakata ena loma ni qele ena boto ni vuravura. E rawa ni rau veimuri na kacabote ni volokano kei na so tale na leqa tubu koso me vaka na uneune, na waluvu, sisi ni qele, kama kei na ualoka ka rawa ni vakavuleqa, vakacacana na veika eda taukena, na paipo ni wai ka rawa talega ni tarovi na veilakoyaki e vanua mamaca kei na vuka e maliwa lala.

Vakamura na i vakasala mai vei iratou na tabana ni veivueti ka, mo taqomaki iko kina mai na veivukayaki ni ka e rawa ni veivakamavoataki, kei na kasi gaga tale eso.

LAUQA

Na lauqa oya na kena sotavi na draki mamaca ena dela ni vanua ena dua na gauna balavu ka vakavuna na maca ni wai, se na vakilai ni sa lailai mai na wai ni gunu savasava, na vakacacani ni teitei, ka rawa ni vakavuna talega na kama, vakilai talega na lauqa vei ira manumanu susu kei na dredre e sotavi ena tabana ni teitei kei na veitabana tale eso. Ena daumaka mo na vakayagataki wai vakavuku ka vakamura na nodratou i vakasala na tabana ni wai ni matanitu kevaka ko gadreva me na vakalailaitaki na revurevu ni lauqa ko sotava tiko.

Endnotes:

¹ Civil Defence Wellington Region Emergency Management Office. (2017). Retrieved February 24, 2017, from Wellington Region Emergency Management website, <http://www.getprepared.org.nz/>

© Pacific Community (SPC) 2017

All rights for commercial/for-profit reproduction or translation, in any form, reserved. SPC authorises the partial reproduction or translation of this material for scientific, educational or research purposes, provided that SPC and the source document are properly acknowledged. Permission to reproduce the document and/or translate in whole, in any form, whether for commercial/for profit or non-profit purposes, must be requested in writing. Original SPC artwork may not be altered or separately published without permission.

Vakavinavina vei ira kece era veivuke mai vakailavo kei ira talega na vakaitavi mai

Na vakavinavina ki vei

KURI NI TUKUTUKU

ME DAU TU VAKARAU NA NOMU BISINISI.

PIPSO.ORG.FJ/STAYOPEN